

*Edice a materiály***POPIS MÉ EMIGRACE¹⁾**

Gustav Machatý

*10. ledna 1961***1936**

Na podzim roku 1936 jsem přišel do Hollywoodu. Přišel jsem z Itálie. Tam jsem vydělal trochu peněz a mohl sám uhradit cestu do Ameriky. Má snoubenka zůstala ve Vídni. Z Evropy přicházelo tou dobou velmi mnoho emigrantů. Byli to např. Max Reinhardt, Leopold Jessner, Bruno Frank, Bertolt [u GM „Berthold“] Brecht a mnozí významní mužové. Nebylo snadné získat práci či angažmá u některé filmové společnosti. Přesto se mi podařilo získat angažmá u Metro Goldwyn Mayer. Toto angažmá však započalo v lednu 1937 a já jsem musel žít tři měsíce bez jakéhokoli výdělku. Z mých peněz mi mnoho nezůstalo, a tak mi pomáhali přátelé a můj agent. Jelikož jsem věděl, že v lednu 1937 dostanu regulérní peníze, nechal jsem mou snoubenku za mnou přijet. Výdaje zaplatila sama.

Má snoubenka se jmenovala Grete Maria Ernst²⁾ a byla již rozvedená, když jsem se s ní ve Vídni v roce 1934-35 seznámil. Pocházela z dobré rodiny a byla zámožná. Měla svůj vlastní majetek. Zmiňuji to zde proto, aby bylo později pochopitelné, jak bylo možné existovat tak dlouho bez větších výdělků.

1) Originální strojopis © Filmarchiv Austria
Doplňující poznámky: Jiří Horníček, Milan Klepíkov.

2) První manželka GM (v textu zmíněna jako snoubenka) se jmenovala Grete Maria Altschulová. Pod pseudonymem Maria Ray hrála především ve filmech GM (NOCTURNO, BALETKY).

1937

Byl jsem angažován u Metra. Spolu se mnou byli angažováni také Leopold Jessner, Bruno Frank, Reinhold Schünzel [u GM „Schüntzle“]. Můj roční plat činil 3 000 dolarů,³⁾ přibližně tisíc německých marek měsíčně. Byl to velice nízký plat, protože tolik vydělával týdně vrchní osvětlovač. Mou první režisérskou prací byl film HRABĚNKA WALEWSKÁ s Gretou Garbo. Udivilo mne však, že film byl započat jiným režisérem jménem Clarence Brown. Až mnohem později mi došlo, proč jsem tuto práci dostal. Probíhala všeobecná [u GM „generální“] stávková a ze mne se tak stal stávkokaz! Protože v USA jsou odbory velmi silné, musel jsem si později kvůli tomu mnohé vytrpět. Po vypršení mého angažmá u Metra jsem byl propuštěn. Nebyl to ale jen můj osud, propuštěn byl i Leopold Jessner a jiní.

1938

Náhoda způsobila, že jsem byl zase povolán k Metru. Prezident společnosti L. B. Mayer se zajímal o herečku, která hrála v mém filmu EXTASE. Jmenovala se Hedy Kieslerová. Mým prostřednictvím se v Evropě později L. B. Mayer s Hedy Kieslerovou setkal, angažoval ji a stala se z ní hvězda jménem Hedy Lamarrová, jakož i prezidentova přítelkyně. Angažmá bylo krátké a vydělal jsem 2 783,34 dolarů čili asi jedenáct tisíc marek.⁴⁾

1939

U Metra jsem získal dobrého přítele. Jmenoval se Bernie Hyman a byl šéfproducentem této firmy. Když se jednou naskytlo, že prezident L. B. Mayer nebyl v Hollywoodu, vzal mne [Hyman] znovu zpět, abych inscenoval film.⁵⁾ Důvod byl, že za přítomnosti L. B. Mayera jsem nemohl u této firmy pracovat. Pravděpodobně totiž žárlil a nechtěl, abych se s Hedy Kieslerovou-Lamarrovou viděl či setkával. Tuto informaci mám od Mr. Hymana. Hedy Lamarrová se stala hvězdou a vyhýbala se každému, kdo přišel z Evropy. Na základě jejího přání byli z MGM mnozí umělci propuštěni. Všem byly sice proplaceny smluvní mzdy, ale nedostali příležitost pracovat. Sám jsem to zkoušel u jiných firem, ale odbory proti mně vždy něco vznesly – neboť se nezapomnělo, že jsem byl stávkokazem. Vydělal jsem toho roku 3 000 dolarů.

3) Uvedená výše ročního výdělku (3 000 dolarů) nejprůkazněji dokládá snahu GM bagatelizovat své tehdejší finanční příjmy. Podle smlouvy dochované v režisérově pozůstalosti, kterou podepsal tehdejší viceprezident MGM E. J. Mannix, se společnost zavázala vyplácet GM 500 dolarů týdně po dobu 1 roku.

4) Zásadní podíl GM na zprostředkování kontaktu Kieslerové s Mayerem žádný další pramen nepotvrzuje. Krátké angažmá u MGM souviselo s režii středometrážního snímku NESPRÁVNÁ CESTA, o čemž se GM vůbec nezmiňuje.

5) Archivní prameny naznačují, že angažování GM pro film V MEZÍCH ZÁKONA zprostředkovala agentura Paula Kohnera.

10. Januar, 1961

SCHILDERUNG MEINER EMIGRATION

1936. Im Herbst 1936 kam ich nach Hollywood. Ich kam aus Italien. Dort habe ich etwas Geld verdient und konnte die Reise nach Amerika selbst bezahlen. In Wien wurde, blieb meine Verlobte. Aus Europa kamen zu dieser Zeit sehr viele Emigranten. Es waren z.B. Max Reinhardt, Leopold Jessner, Bruno Frank, Berthold Brecht und viele bedeutende Männer. Es war nicht leicht eine Arbeit, oder ein Engagement zu einer Film-Gesellschaft zu bekommen. Trotzdem gelang es mir ein Engagement zu Metro-Goldwyn Mayer zu bekommen. Dieses Engagement begann aber im Januar 1937 und ich musste drei Monate ohne jegliches Verdienst leben. Es war nicht viel übrig von meinem Geld und so halfen mir meine Freunde und mein Agent. Im Januar 1937 erhielt ich regulär Geld bekommen. Habe ich meine Verlobte nachkommen lassen. Sie hatte die Kosten selbst bezahlt. Meine Verlobte hieß Grete Maria Krastin und war bereits geschieden, wenn ich sie in Wien im Jahre 1934-35 kennen gelernt habe. Sie kam aus einem guten Haus und war verständig. Sie hatte selbst Verdienste gehabt. Dies erwähne ich hier deswegen, damit es später verständlich wird, wieso es möglich war so lange ohne zu viel zu verdienen zu existieren.
1937. Ich wurde bei Metro engagiert. Mit mir zusammen war auch Leopold Jessner, Bruno Frank, Reinhold Schünzle etc. engagiert. Mein Jahres Verdienst war \$ 3.000,- also DM.1000,- monatlich. Es war ein sehr niedriger Verdienst, den soviel hatte ein Sterbelochter in eine Woche verdient. Als erste Arbeit war ich als Reclamant tätig bei den Film Maria Walenska mit Grete Garbo. Was mich aber wunderte, war, dass diese Film hatte ein andere Regisseur angefangen, Namens Clarence Brown. Drei viel später wurde mir klar, warum ich diese Arbeit bekommen hatte. Es war ein general Streik und ich wurde dadurch ein Streikbrecher! Da die Arbeits-Organisationen in U.S.A. sehr stark sind, hatte ich viel später darunter leiden müssen. Ich wurde nach Ablauf meines Engagement bei der Metro entlassen. Dies war aber nicht nur mein Schicksal sondern auch Leopold Jessner und andere wurden entlassen.
1938. Es war nur ein Zufall dass ich wieder zu Metro gerufen wurde. Der Präsident der Gesellschaft L.B. Mayer, hatte Interesse für eine Schauspielerin, die in meinem Film Intase spielte. Sie hieß Hedy Kiesler. L.B. Mayer hatte später H. Kiesler durch mich in Europa getroffen, sie engagiert und sie wurde ein Star mit den Namen Hedy Lamarr und auch die Freundin des Präsidenten. Es war ein kurzes Engagement und ich verdiente \$ 2.500,- also etwa DM.1.000,-.

Faksimile editovaného dokumentu
Foto Filmarchiv Austria

1940

Prostřednictvím mého přítele Hymana se mi podařilo získat angažmá u jiné firmy. A sice u RKO [u GM: R.K.O.]. Šéfem firmy byl Joe Breen, Hymanův přítel, a angažoval mne navzdory protestům odborů, ale pro začátek jsem nemohl [u GM „nemusel“] zastávat funkci režiséra obvyklých filmů, ale vynášeli pro mne jinou činnost. Stal jsem se režisérem zkoušek. To znamenalo, že jsem musel točit zkušební záběry s různými herci.⁶⁾ Toho roku jsem vydělal 3 000 dolarů. Na konci roku jsem byl propuštěn, protože Mr. Breen přišel o své postavení.

6) Je paradoxní, že tvůrce provokativního titulu EXTASE, jenž se setkal v USA s velkými obstrukcemi ze strany cenzurních úřadů, našel podle jeho vlastního vyjádření tak výraznou podporu u někdejší vůdčí postavy významné cenzurní instituce Production Code Administration, Josepha I. Breena. Právě Breena, „obávaného hysterického puritána, jezuitu“, činí Jiří Voskovec odpovědným za to, že v době jeho působení v RKO došlo ke zničení filmu Orsona Welles z roku 1941, v němž Voskovec spolu s Wellichem hrál (šlo o variaci na jednu scénu ze hry *Rub a líc*). Sám Welles zmiňuje Breena v souvislosti s rozhodující „preview“ filmu OBČAN KANE neméně charakteristicky: „Strčil jsem si do kapsy růženec, a když promítání skončilo, povstal jsem před bohrým irským katolíkem Joe Breenem a nechal jsem svůj růženec spadnout před ním na zem, řekl jsem: ‚Ach, promiňte‘, a zase jsem si ho strčil do kapsy. Kdybych to nebyl býval udělal, nebylo by žádného OBČANA KANE.“ Viz Orson Welles – Peter Bogdanovich, *Hier spricht Orson Welles*. Berlin: Quadriga 1994, s. 113–114.

1941

Vládla už válečná nálada a všeobecná averze proti všem cizincům. Pracoval jsem toho roku na různých scénářích,⁷⁾ ale vždy pro nezávislé producenty a nikdy pro nějakou společnost. Toho roku jsem vydělal 1 900 dolarů.

1942

Mr. Joe Breen se vrátil do RKO a já jsem jím byl nanovo angažován. Ale můj status se tolik nezměnil. Vedl jsem oddělení Nové talenty a za tuto činnost jsem dostal 3 400 dolarů za rok. V témž roce jsem objevil herečku jménem Joan Fontaineová.⁸⁾ Obdržela Oscara za nejlepší výkon. Mr. Breen opustil RKO a já jsem byl okamžitě propuštěn.

1943

V tomto roce jsem vykonával [u GM „políroval“] různé příležitostné práce a pokoušel jsem se teď o práci v rozhlasu. Jelikož na mne bylo vždy pohlíženo jako na „cizince“ a odbory měly své zástupce i zde, nepodařilo se mi tento starý hřích [sloveso chybí], neboť jsem nebyl jen „foreigner“, nýbrž muž, který kráčí hlava nehlava, vždyť mne RKO s pomocí Mr. Breena angažovala, navzdory protestům. [dopsáno ručně] Vydělal jsem 1 200 dolarů.

1944

V tomto roce jsem napsal scénář [u GM „manuskript“]. Film se jmenoval ŽÁRLIVOST a společnost Republic Pictures ho přijala k realizaci. Protože jsem však dosud neměl jako autor „jméno“, musel jsem hledat známého autora, který by můj script podepsal jako spoluautor. Musel jsem mu dát, respektive on mi dal jen padesát procent, co dostal [doslovný překlad]. Tak jsem toho roku vydělal 1 500 dolarů.⁹⁾

V tomto roce začala též má žena rozprodávat své šperky přivezené z Evropy. Neboť můj výdělek nestačil v domě, kde jsme bydleli, na nájem. Protože s nájmem ve výši 65 dolarů bylo zapotřebí [u GM „možno“] uhradit splátku na dům, a jak řečeno, to nestačilo, pronajali jsme domek se zahrádkou za padesát dolarů. Tak zůstalo měsíčně jen 15 dolarů na bydlení. Jen tak bylo možné existovat.

Toho času také začala má žena šít. Neměla ale nikoho, kdo by pro ni pracoval, šila jen sama pro přítelkyně, a tím jsme se mohli uživit.

7) Např. podle katalogu American Film Institute GM na počátku roku 1940 pracoval na scénáři filmu LISTONOŠ VŽDY ZVONÍ DVAKRÁT, který po mnoha úpravách byl natočen v roce 1946.

8) Joan Fontaineová hrála ve filmech již od roku 1935, na konci 30. let se propracovala k hlavním rolím. V letech 1940 a 1941 měla velký úspěch v Hitchcockových filmech REBECCA a PODEZŘENÍ. Pokud by ji chtěl GM „objevit“, nemohlo k tomu dojít v roce 1942.

9) GM nezmiňuje, že ŽÁRLIVOST v příštím roce sám režíroval.

1945

Opět jsem se pokoušel o jakékoli zaměstnání v některém studiu. Stal se ze mne ale „old timer“, jak se v Hollywoodu říká. To je muž považovaný za odepsaného, protože za všechna ta léta jsem neudělal film, který by měl velký úspěch. Musel jsem se tedy pokusit najít jinou práci. Našel jsem ji u malé gramofonové společnosti, kde jsem kontroloval bezchybnost desek. To však byla jen sezónní práce, a když se nahrávky dostaly na trh, byla prostě moje práce též skončená. Toho roku jsem vydělal cca 700 dolarů a má žena musela zase prodat pár kousků svých šperků.

1946

V tomto roce jsem byl zaměstnán jako střihač v jedné filmové laboratoři. Bylo to však vždy na jednu produkci, a jakmile byl film dostříhán, byla má práce skončená. Nesměl jsem být ale jmenován jako samostatný střihač filmu, protože jsem nebyl ve svazu, v cutter-union. Ani jsem se o to nepokoušel, protože pak by mi okamžitě znemožnili i tuto práci. Musel jsem se tedy i zde o mou gáži dělit s dalším střihačem. Tak jsem toho roku vydělal tisíc dolarů netto.

Tyto peníze jsem ale potřeboval jen pro sebe, neboť jsem jel v zimě 1946 do Prahy, abych zjistil, co se stalo s mou matkou a s naším jměním.¹⁰⁾ V tomto roce uhradila má žena veškeré výdaje. Částečně svou prací a částečně z prodeje šperků.

V Praze jsem se dozvěděl, že má matka je mrtvá a že z našeho jmění nic nezůstalo.

1947

Hollywood stagnoval. Mluvílo se o různých systémech jako o Cinemascope a filmové ateliéry nevěděly, co přijde, protože zároveň začala televize. I zde jsem se snažil uchytit. Prodal jsem manuskript. Dostal jsem za něj 500 dolarů. S penězi jsem chtěl něco začít. Vyráběl jsem tedy v naší garáži „sušič žiletek“. Tato „výroba“ však byla podnikem typicky „garážovým“. Prodal jsem ty sušiče Woolwertu [pravděpodobně je míněn Woolworth]. Ale výsledek byl, že jsem přišel o investovaných pět set dolarů. Na trh přišly opět elektrické holicí strojky. Pak jsem se pokusil dělat s jedním malířem několik trikových filmů pro televizi. Některé se nám podařilo prodat. Byly to trikové filmy pro reklamní televizi.¹¹⁾ Vydělal jsem tím cca 650 dolarů. O zbytek toho, co jsme potřebovali k životu, se domácí prací postarala moje žena.

10) Matka GM, Johanna Machatá, roz. Guttmanová pravděpodobně zemřela v koncentračním táboře Treblinka, kam byla 19. října 1942 transportována z Terezína. Během své cesty do Československa GM uvažoval o realizaci filmu v koprodukcí se zdejší státní kinematografií. Velké, leč liché naděje vkládal do svého bývalého spolupracovníka a přítele, básníka Vítězslava Nezvala, aktuálně vedoucího filmového odboru ministerstva informací a osvěty.

11) Museum of Television and Radio Los Angeles nemá ve svých sbírkách žádný záznam, který by potvrdil aktivitu GM v oblasti televizní reklamy.

1948

Těžce jsem onemocněl. Dostal jsem ischias a víc než šest měsíců proležel v posteli. V tomto čase jsem pracoval v posteli a upravoval [u GM „políroval“] jsem různé scénáře. V této době jsem konečně mohl vyřešit otázku práv mého filmu EXTASE a jeden newyorský distributor, Cummins, Eureka Corp., teď tento starý film EXTASE znovu uvedl na trh. Bylo mi tak na účet vyplaceno 1 500 dolarů.

1949

Za tyto peníze jsem mohl jet do Evropy. V tomto roce jsem přišel do Mnichova. Několik přátel mi pomohlo, abych zde mohl žít. Zde mne zastihla zpráva, že má žena onemocněla. Ihned jsem jel zase zpátky do Hollywoodu.

1950

Zůstal jsem u mé ženy. V tomto roce jsme to měli moc těžké. Našel jsem si práci jako taxikář a vydělával 25 dolarů týdně, tedy sto měsíčně. Spropitné dělalo měsíčně cca padesát dolarů. Byla to pro mne velmi namáhavá práce, protože jsem jezdil v noci. Nemohl jsem při téhle práci zůstat déle než tři měsíce. Můj výdělek činil 450 dolarů. Zachránilo mne, že distributor EXTASE chtěl udělat několik dodatečných záběrů, které jsem pak pro něj inscenoval.¹²⁾ Za to jsem dostal 800 dolarů. Vydělal jsem tedy toho roku 1 200 dolarů.

Má žena se cítila lépe a já jsem pak jel k mé sestře v Ohio. Tam jsem přednášel na univerzitě a vyučoval filmovou praxi. Ale za to jsem nedostával plat. Když má žena opět onemocněla, vrátil jsem se.

1951

Má žena šla na operaci. Operace ale nebyla moc úspěšná. Má žena zemřela v říjnu 1951. Co zbylo, jsem rozprodal, a v prosinci 1951 jsem se vrátil do Mnichova.

1952

Pracoval jsem u stanice Svobodná Evropa. Byla to práce od případu k případu¹³⁾ a vydělal jsem cca tři sta marek.

12) Na přelomu let 1949/1950 uvedl Samuel Cummins tuto nově upravenou verzi slavného filmu do amerických kin pod názvem MY LIFE.

13) V letech 1951 až 1954 GM pracoval pro Radio Free Europe jako nezávislý producent, v roce 1953 také jako režisér. Srov. Christian C a r g n e l l i, He Was a Great Man Once. Bruchstückhaftes aus leben und werk des europäischen filmexilanten Gustav Machaty. In: Ch. Cargnelli (ed.), *Gustav Machaty. Ein Filmregisseur zwischen Prag und Hollywood*. Wien: SYNEMA 2005, s. 36.

1953

Prodal jsem polovinu domu, který patřil mé ženě ve Vídni, za 1500 dolarů a z toho jsem žil.

1954

V tomto roce jsem pracoval pro Bayerischer Rundfunk.¹⁴⁾ V tomto roce jsem se též oženil.¹⁵⁾

1955

Inscenoval jsem film HLEDANÉ DÍTĚ 312. Za tuto práci jsem dostal 30 000 marek.

1956

Byl jsem činný jako docent v Ústavu pro film a televizi,¹⁶⁾ nedostával jsem ale plat. Mohl jsem žít z výdělku předešlých let.

V tomto roce jsem pro bavorskou televizi udělal experimentální pořad. Dostal jsem 800 marek.

1957

I v tomto roce jsem přednášel bez honoráře. I v tomto roce jsem žil z výdělku roku 1955.

1958

Pokoušel jsem se o práci v televizi, ale nedostal jsem ji. Pro Bayerischer Rundfunk jsem inscenoval pořad a obdržel tři sta marek.

Poprosil jsem sestru žijící v USA, Jarmilu Zemborskou, aby mi vypomohla. Půjčila mi tisíc dolarů.

1959

Pracoval jsem pro Bayerischer Rundfunk a dostal osm set marek.

14) Ve skutečnosti pro Bayerischer Rundfunk GM pracoval již od roku 1952 (do roku 1959 celkem 5 rozhlasových her). Srov. tamtéž, s. 293–295.

15) Svatba GM s herečkou Helgou Rippertovou se konala 14. května 1954 v Mnichově.

16) Deutschen Institut für Film und Fernsehen v Mnichově.

1960

Jsem bez práce. Od W.G.M.B. jsem dostal na účet 5 000 marek.

Přeložil Milan Klepíkov

Citované filmy:

Baletky (Ballerine; Gustav Machatý, 1936), *Extase* (Gustav Machatý, 1932), *Hledané dítě 312* (Suchkind 312; Gustav Machatý, 1955), *Hraběnka Walewská* (Conquest; Clarence Brown, 1937), *Listonoš vždy zvoní dvakrát* (Postman Always Rings Twice; Tay Garnet, 1946), *Nesprávná cesta* (Wrong Way Out; Gustav Machatý, 1938), *Nocturno* (Gustav Machatý, 1935), *Občan Kane* (Citizen Kane; Orson Welles, 1941), *Podezření* (Suspicion; Alfred Hitchcock, 1941), *Rebecca* (Alfred Hitchcock, 1940), *V mezích zákona* (Within the Law; Gustav Machatý, 1939), *Žárlivost* (Jealousy; Gustav Machatý, 1945).